

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

А. А. Непомнящий

**ИСТОРИЯ И ЭТНОГРАФИЯ НАРОДОВ КРЫМА:
БИБЛИОГРАФИЯ И АРХИВЫ
(КОНЕЦ XVIII — НАЧАЛО XX ВЕКА)**

Симферополь. — Доля. — 2001. — 816 с.

У багатогранній історико-культурній спадщині України яскравими фарбами грають особливості історичного і етнографічного розвитку її мультикультурних областей, першою з яких, безумовно, можна назвати Автономну Республіку Крим. Колоритне історичне минуле півострова, переплетення тут культур численних народів викликає інтерес до їх всебічного вивчення. У зв'язку з цим поява нового науково-довідкового видання “История и этнография народов Крыма: Библиография и архивы (конец XVIII — начало XX века)” стало важливою віхою в історико-краєзнавчих і бібліографічних дослідженнях. Автором є доцент кафедри історії України та допоміжних історичних дисциплін Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського Андрій Анатолійович Непомнящий — один з визнаних авторитетів українського бібліографознавства. Відповідальний редактор цього науково-довідкового видання з історії України — відомий фахівець у галузі архівознавства та бібліографознавства доктор історичних наук, професор, директор Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського — Любов Андріївна Дубровіна.

Видання складається з двох частин. У першій А. А. Непомнящим подано ґрунтовний нарис історії бібліографії кримознавства, відтворено докладний історичний нарис розвитку форм і методів кримської бібліографії. Повернено із забуття імена подвижників бібліографії (М. М. Вакуловського, П. А. Двойченка, Л. К. Крічинського, О. І. Полканова, М. Г. Попруженка, Д. С. Спірідонова). Дана об'єктивна оцінка бібліографічній спадщині корифеїв кримознавства (Г. М. Геннаді, Ю. Ю. Гопштейна, А. І. Маркевича, В. В. Симоновського). Проведена класифікація всіх кримознавчих бібліографічних показників. Уперше автор проаналізував виявлений більш ніж у 20 архівах України та Російської Федерації унікальний рукописний бібліографічний матеріал у вигляді картотечних зібрань (В. В. Данилевського, М. В. Довнара-Запольського, Н. П. Кондакова, К. К. Косцюшка-Валюжинича, М. І. Репникова, В. Д. Смірнова) і бібліографічних списків (М. І. Веселовського, П. А. Двойченка, А. С. Ішкова і ін.). Тим самим А. А. Непомнящий залучив до наукового обігу переважно невідомий довідковий матеріал, що дало можливість йому значно розширити списки праць істориків-кримознавців.

Друга частина праці — науково-довідкова. Її основу становить абетковий показник кримознавчих досліджень у галузі історії і етнографії, який налічує 10616 бібліографічних записів. Головним критерієм відбору публікацій стала наявність у них інформації, пов'язаної з історією та етнографією кримських етносів. У довідник увійшли всі виявлені автором до-

слідження європейськими мовами. У зв'язку з наявністю значної кількості російських і західноєвропейських публікацій, пов'язаних із Східною (Кримською) війною 1853—1856 рр., у покажчик включені лише ті з них, де дістала відображення заявлена в назві видання проблема. При підготовці покажчика А. А. Непомнящий здійснив переперевірку “de visu” всіх бібліографічних записів. Важливо зазначити, що “de visu” були переглянуті всі періодичні видання, що виходили в Криму з 1838 по 1920 рр. Автор включив до переліку кримознавчих праць і виявлену інформацію про дослідників Криму (до 1920 р.), яка також є складовою частиною кримознавчої бібліографії. Бібліографічний покажчик було значно доповнено у результаті перегляду провідних кримознавчих видань, що виходили за межами Криму (“Записки Одесского общества истории и древностей”, “Южные записки” та ін.). Вивчення особистих документів істориків-кримознавців, насамперед їх листування, дало можливість значно доповнити списки їх кримознавчих творів. Це допомогло в даному бібліографічному покажчику залучити до наукового обігу понад 6,5 тис. нових публікацій.

Проведена сімферопольським ученим-бібліографом скрупульозна робота уможливила вперше в історіографії відтворити й донести до широких кіл наукової громадськості повні бібліографічні списки ряду видатних істориків-кримознавців. Так, уперше опублікована повна бібліографія патріарха кримознавства Арсенія Маркевича, таких відомих краєзнавців Криму: О. Л. Берье-Делагарда, О. Г. Завадовського, Г. Е. Караулова, В. Х. Кондараки, Ф. Ф. Лашкова, К. К. Косцюшка-Валюжинича, В. В. Шкорпіла й багатьох інших дбайливців кримської історичної науки, чії імена були повернені А. А. Непомнящим із забуття.

Видання стало пам'яткою піонерам вивчення Криму — вченим Петербурзької Академії наук, мандрівникам, краєзнавцям-аматорам і історикам-професіоналам кінця ХІХ — початку ХХ ст., всім, хто зробив внесок в історико-етнографічне вивчення півдня України. Причому мова йде про більш ніж тисячу працівників на ниві пізнання Криму, велика частина яких до цього часу не була широко відома. Застосований автором принцип охоплення матеріалу, що включив дослідження опублікованої та рукописної спадщини всіх подвижників розвитку історичного краєзнавства Криму, є особливо важливим для бібліографічних посібників такого рівня. Відбір імен у довіднику обмежений історично 1783 і 1920 рр., що цілком виправдано. У 1783 р. Кримське ханство було захоплено Російською імперією і саме з цього часу, у зв'язку з перевлаштуванням життя в краї на європейський лад, з'явилася можливість його всебічного вивчення. Другою рубіжною датою став 1920 р., коли в Криму була остаточно встановлена радянська влада й почався принципово новий період історико-краєзнавчих досліджень.

Новизна використаної А. А. Непомнящим методології — насамперед в значному розширенні джерельної бази бібліографічного дослідження, залученої для відтворення повного репертуару наукових і популярних праць з історії та етнографії народів Криму. Нарівні із загальноприйнятими бібліографічними джерелами — покажчиками, списками праць учених — активно залучені раніше невідомі матеріали особистих архівних фондів істориків-кримознавців. При цьому вражає обсяг проведених автором архівних розвідок у 183 фондах 32 державних, відомчих архівах, фондах столичних і місцевих музеїв, відділах рукописів наукових бібліотек України, Російській Федерації, Вірменії. Завдяки цьому вдалося розширити відомі списки праць багатьох істориків (М. М. Бережкова, І. М. Березіна, О. О. Бобринського, М. І. Веселовського, П. І. Кеппена, Х. І. Кучук-Юа-

несова, І. А. Линниченка, А. О. Скальковського, Д. М. Струкова та ін.), а також збагатити перелік істориків-кримознавців новими іменами, виявити анонімні рукописи з історії Криму. Сам факт відображення в бібліографічному посібнику архівних документів у великій кількості є неординарним. Уперше бібліограф подав повні списки маловивчених бібліографічних джерел: записок мандрівників, путівників, обширний матеріал місцевої періодики.

Це науково-довідкове видання є істотним внеском у подальший розвиток етнографічного вивчення численних народів Криму. Значним досягненням роботи є наявність у книзі спеціального покажчика, де відображені публікації не тільки про етнічні групи, які й нині мешкають на півострові, але і про народи, що жили тут в античні і середньовічні часи. Тим самим автор продемонстрував, до Крим був поліетнічним на всіх етапах своєї історії.

Видання має і відповідно сучасним вимогам пошукові можливості. Основним є алфавітний покажчик, допоміжними служать іменний, географічний, предметно-тематичний і етнографічний покажчики. Довідник також має підготовлений уперше перелік періодичних видань, що виходили в Криму в XIX — на початку XX ст. Це, безумовно, буде сприяти подальшому розвитку вивчення кримської періодики й журналістики.

Подана А. А. Непомнящим повноцінна бібліографічна репрезентація історико-етнографічних досліджень Криму кінця XVIII — початку XX ст., відкриває нові можливості для об'єктивної оцінки напрямів, динаміки, масштабів, специфіки та наукового рівня вивчення Криму, подальшого дослідження його історії і культури. Покажчик став гідним внеском у національну бібліографію України.

В. О. ГОРБИК (Київ)

Г. Гаусман

УНИВЕРСИТЕТ І МІСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В ОДЕСІ,
1865—1917: СОЦІАЛЬНА І НАЦІОНАЛЬНА
САМООРГАНІЗАЦІЯ НА ПЕРИФЕРІЇ ЦАРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
Штутгарт, 1998. — 699 с.

G. Hausmann

UNIVERSITÄT UND STÄDTISCHE GESELLSCHAFT
IN ODESSA, 1865—1917: SOZIALE UND NATIONALE
SELBSTORGANISATION AN DER PERIPHERIE
DES ZARENREICHES
Stuttgart, 1998. — 699 s.

Основою книги, опублікованої у відомій серії “Джерела і дослідження з історії Східної Європи” (т. 49), слугує дисертація, що була виконана на філософському факультеті Кельнського університету у 1995 р. В ній — 7 розділів з додатком основних біографічних даних професорів і доцентів університету в Одесі за 1865—1917 рр. та покажчиком імен. Книга будується на широкому колі документів архівних закладів Києва, Одеси, Санкт-Петербурга. Перші два розділи мають вступний характер і торкаються пи-

ISSN 0130-5247. Укр. іст. журн., 2002, № 4